

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на монографію І.М. Трахтенберга і О.О. Полякова «Очерки физиологии и гигиены труда пожилого человека» (Київ, 2007)

Тема нарисів актуальна у зв'язку зі збільшенням у структурі населення розвинутих країн світу частки осіб похилого та старого віку і відсутністю необхідної кількості для промислового і сільськогосподарського виробництва резерву робітників молодого та зрілого віку. Така диспропорція населення у масштабі держави породжує проблеми, пов'язані з соціальним забезпеченням і професійною діяльністю осіб літнього і похилого віку. Для вирішення цих проблем необхідне подальше вивчення особливостей фізіологічних процесів, пов'язаних зі старінням організму, пошук засобів підвищення продуктивності фізичної та розумової праці, профілактика втоми, а також обґрунтування форм і методів організації праці осіб старших вікових груп.

Монографія складається з передмови, вступу, чотирьох розділів, в яких представлено особливості життєдіяльності людини у вікових аспектах, висновки.

У фактичних матеріалах автори наводять докази того, що у похилому віці не лише знижується швидкість відновних процесів, але й змінюється характер пристосувальних реакцій на фізичне навантаження. Отримані дані спираються на фундаментальні праці класиків вітчизняної фізіологічної школи: І.М. Сеченова, І.П. Павлова, М.Є. Введенського, О.О. Ухтомського та їх учнів: М.М. Шатерникова, Ю.П. Фролова, Г.Ф. Фольборта. Працюючи у напрямку досліджень академіків П.К. Анохіна, В.В. Фролькіса, М.М. Амосова, Д.Ф. Чеботарьова, дослідники показали, що фізична працездатність є об'єктивним показником здоров'я людини і критерієм загальної працездатності індивідуума. Вони

обґрунтовують також твердження, що фізичне тренування значною мірою здатне нівелювати вікові зміни. Похилі люди мають працювати в спокійному режимі праці, який виключає стрес і швидку зміну видів діяльності. Основним у працездатності літніх робітників, як вважають автори, є ефективність, а не інтенсивність праці. Вони обґрунтовують необхідність створення на виробництві для літніх людей комплексу спеціальних умов діяльності – спеццехів і дільниць, зниження норм виробітку, скорочення тривалості робочої зміни, раціоналізацію внутрішньозмінних режимів праці.

Розділ 3 насичений цікавими фактами і концепціями, що стосуються питань геронгієни і вікової токсикології. У ньому показано вплив на організм літніх людей окремих хімічних сполук промислового виробництва, пестицидів, засобів побутової хімії та відходів різних виробництв. В експериментальних матеріалах представлені вікові особливості реакцій організму на вплив солей важких металів, наведено фазові зміни чутливості організму до цих речовин, показано зміни індивідуальної реактивності. Експериментальні дослідження доповнені даними імунологічних досліджень людей, що мешкають в екологічно несприятливих умовах. На основі отриманих даних обґрунтовані умови роботи і безпеки технологічного виробництва для робочих старших вікових груп. Підкреслено необхідність подальшого розвитку концепції геронтологічного спрямування, метою якого є удосконалення технічних засобів і споживчих товарів для створення оптимальних умов життя та праці, а також поліпшенню медичного обслуговування літніх людей.

Практичним рекомендаціям, що виходять з основних концепцій геронтології та геронтогієни, присвячено розділ 4 монографії. У цьому розділі також представлені погляди академіка М.М. Амосова, що збігаються з основною думкою авторів про рухову активність літніх людей, режим праці та відпочинку. Цікавими є дані про дію на організм літніх людей фармакологічних препаратів, харчових добавок і спеціально розроблених протективних засобів – кордевіту і холенорму. Вказано межі і доцільність застосування препаратів, харчових добавок і геронтопротекторів. Розглянуто питання раціонального харчування людей старшого віку.

У заключній частині приділено увагу принципам підвищення працездатності та зниження напруження розумової праці людини, підкреслено необхідність дотримання основ гігієни і фізіології, в тому числі оптимізації режиму праці, фізичної культури, виключення шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю), створення у всіх галузях діяльності людей позитивного емоційного фону.

Монографія написана гарною літературною мовою, містить достатню кількість ілюстрацій.

Слід звернути увагу на коментарій академіка П.Г. Костюка, в якому чітко аргументується думка про те, що в науці існують проблеми, які не втрачають з часом своєї значимості. Саме до категорії таких проблем відносяться розглянуті у книзі концепції та положення фізіології праці людини, вікові закономірності життєдіяльності, встановлені з врахуванням критеріїв і рекомендацій для оцінки фізичної та розумової працездатності літніх людей. І далі: «не только закономерности, установленные физиологами-гигиенистами, герон-

тологами подводят нас к пониманию роли созидательной профессиональной деятельности в жизни и здоровья лиц пожилого возраста, – відмічає академік Костюк, – не менее убедительно об этом свидетельствует и опыт, накопленный в прошлом и настоящем, наглядные примеры профессионального долголетия многих известных представителей творческого (в том числе в сфере науки) труда». Приєднаємося до думки Платона Григоровича, що монографія, присвячена пам'яті наших видатних учених-медиків Миколи Миколайовича Амосова та Володимира Веніаміновича Фролькіса – данина їх повноцінному внеску в теорію й практику вітчизняної науки.

Читаючи про зв'язки біологічного віку з показниками професійної працездатності і здоров'я (с. 116), хотілося б детальніше дізнатися про способи оцінки біологічного віку.

Бажано було б розширити розділ про хвороби людей літнього та похилого віку. Можливо, варто було б виділити підрозділ, присвячений «хворобам старості», а також тим хворобам, що сприяють інвалідизації хворих середнього та похилого віку (наприклад, хворобам опорно-рухового апарату).

У монографії, на жаль, не знайшлося місця для висвітлення важливих питань гормональних змін у процесі старіння, зокрема ролі статевих гормонів, їх участі не лише у розвитку хвороб, а й у здійсненні активної трудової діяльності.

Можливо, практичні розділи монографії слід було б доповнити даними порівняно нової науки макробіотики (науки про тривале життя).

Згодом зроблені зауваження мають характер побажань і, вірогідно, будуть враховані при наступному розширеному і доповненому виданні монографії, яка, без сумніву, заслуговує на високу оцінку.

Зав. кафедри патофізіології Донецького національного медичного університету, член-кор. АМН України, професор

В.Н.Сльський